

ROB BROERSEN

— MET —

AUTISME VALT GOED TE LEREN

basisschool – middelbare school – voortgezet onderwijs

Praktisch boek voor ouders, docenten en
begeleiders van kinderen met ASS

OVER DE AUTEUR

Rob Broersen is deskundige op het gebied van autisme. Hij heeft ruime ervaring in het begeleiden van mensen met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS) en een verstandelijke beperking, en mensen met ASS die normaal of hoogbegaafd zijn. Als sociaal pedagogisch hulpverlener met een opleiding tot tweedegraads docent Pedagogiek, geeft hij regelmatig les aan studenten Social Work op het hbo en trainingen aan professionals uit het werkveld.

Momenteel is hij werkzaam als studiecoach voor studenten met ASS bij Hogeschool Inholland. Ook fungeert Rob als consultant bij coaching- en inzichtgesprekken, advies aan ouders, familie, werkgevers, partners en anderen in de omgeving van de persoon met ASS. Daarnaast geeft hij lezingen en voorlichting over autisme. Al eerder verscheen van Rob Broersen het boek *Met autisme valt goed te leven!*.

LEESWIJZER

De tips en aanbevelingen in dit boek zijn nuttig voor de ouders, leerkrachten, schoolbegeleiders, klassenassistenten en ambulante begeleiders van leerlingen met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS). Deze tips kunnen met elkaar gedeeld worden. Mijn advies is dan ook om kennis, werkwijzen en praktijkervaringen met elkaar te delen en elkaar op de hoogte te houden. Wanneer opvoeders kennis en ervaringen aan elkaar doorvertellen zal het kind met ASS niet alleen meer leren, maar ook een prettige en veilige schoolperiode hebben.

Hoofdstuk 1 tot en met 8 geeft een algemeen beeld over wat ASS inhoudt en tips die voor personen met ASS van alle leeftijden bruikbaar zijn. Na het lezen van deze hoofdstukken kun je een hoofdstuk uitkiezen dat past bij de leeftijd en de fase van de leerling of het kind. De gegeven tips zijn wellicht ook van toepassing op andere leeftijden, en kunnen dus vaker voorkomen in het boek. Bovendien zijn sommige tips en casusbeschrijvingen in dit boek al eerder verschenen in *Met autisme valt goed te leven!*. Maar ik vond deze zo nuttig en bij de situatie passend dat ik ze hier herhaal.

KOSM • S

www.kosmosuitgevers.nl

kosmos.uitgevers

kosmosuitgevers

© 2019 Rob Broersen/Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen,
onderdeel van VBK | media

Omslagontwerp: Studio Jan de Boer

Vormgeving binnenwerk: Zeno Carpentier Alting

Illustratie p. 25: Stichting AntiPassend Onderwijs Utrecht

Illustratie p. 71: Fairwood Explorer Elementary

Kosmos Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

ISBN 978 90 215 7189 8

ISBN e-book 978 90 215 7190 4

NUR 860

Alle rechten voorbehouden / All rights reserved

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, online-publicatie of op welke andere wijze en/of door welk ander medium ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

1. Algemene informatie over ASS 11

Oorzaken van ASS 11

Vaccineren 12

Luchtvervuiling 13

Zichtbare kenmerken van ASS 13

Jonge kinderen (0-6 jaar) 14

Basisschoolleeftijd (circa 6-12 jaar) 15

Jongeren en jongvolwassenen (circa 12-30 jaar) 15

Meisjes met ASS 16

Formulieren van de hulpvraag 17

Diagnose stellen 18

ASS in sociale situaties 20

Hoeveel mensen met ASS zijn er? 22

2. Theorieën 24

DSM-5 24

Overprikkeling 25

Gevolgen van overprikkeling bij ASS 27

Theory of Mind (TOM) 30

Contextblindheid 31

Problemen met executieve functies 33

Planning maken 35

Starten en uitstellen 38

Geconcentreerd werken 40

Structuur in tijd en ruimte 41

Centrale coherentie 42

Emotionele leeftijd 43

Talenten van een ASS-persoon 45

Praktijkvoorbeelden 46

Hoogbegaafd 48

Hoogsensitief 49

3. Co-morbiditeit: meerdere diagnoses 51

- Epilepsie 51
- Depressie 52
- AD(H)D 53
- Angst en paniek 54
 - ASS en faalangst 54
 - Sociale fobie 55
- Automutilatie 56
- Eetstoornis 57
- Maag- en darmproblemen 57
- Gameverslaving 58

4. Gedragsuitingen 61

- Driftbuien 61
- Sociaal wenselijke antwoorden 66
- Aanraken en genegenheid 67
- Autipas 69
- Conflicten met andere kinderen 70
 - Pesten en gepest worden 72
 - Populair of eenling? 73
 - Cyberpesten 73
 - Pesten en ASS 74
 - Aanpak bij pesten 76

5. Opvoedproblematiek 79

- Contact tussen ouders en leerkracht 79
- Puberteit 80
- In aanraking met de wet 81

6. Passend onderwijs 83

- Passend onderwijs 83
- ASS-vriendelijke school 84
- Visie en beleid 84
- Onderwijscultuur 86
 - Fysieke ruimte 88
 - Instroom en doorstroom 90
 - Ondersteuning, preventie en uitval 91
- Vragen en antwoorden rondom passend onderwijs 93

Buitenschoolse activiteiten 95
Wel of niet vertellen in de klas 98
Huiswerkbegeleiding 102
Gymles 104

7. Behandel- en begeleidingsmogelijkheden 106

ABA: toegepaste gedragsanalyse 107
TEACCH: bieden van structuur 108
Social story 109
Rollenspel 111
Dierentherapie 113
Muziektherapie 114
Psycho-educatie 116
 Psycho-educatie bij jonge kinderen 116
 Psycho-educatie bij basisschoolleerlingen 117
 Psycho-educatie bij jongvolwassenen 117
 Persoons- en omgevingsgerichte interventies 118
 In de praktijk 119
Medicijnen 120
Neuro Linguïstisch Programmeren (NLP) 121
Mindfulness 121
Cognitieve gedragstherapie 122
Rationeel Emotieve Therapie (RET) 123
Digitale hulpmiddelen 125
 ASS-specifieke apps 127
Behandelmethoden combineren 128

8. Regulier versus speciaal onderwijs 129

Voor- en nadelen 129
Thuiszitters 131
 Leerplicht 131
 Vervolging bij verzuim 132
 Onvrijwillig thuis vanwege ASS 135
 10 tips voor thuiszitters 136
Thuisonderwijs 139
Te laat komen 140

9. Basisonderwijs 142

- Ondersteuning voor ouders 142
- Rol van de leerkracht 144
- Feestvieringen 145
- Meisjes met ASS in het basisonderwijs 146

10. Overgang naar voortgezet onderwijs 149

- Individuele aanpak 149
- De 9 W's 150
- Middelbare school kiezen 150
- Ondersteuning opstarten 152
 - Hulp bij vaardigheden 152
 - Hulp bij toetsen en examens 153
- Meisjes met ASS in het voortgezet onderwijs 156

11. Overgang naar beroeps- of hoger onderwijs 158

- Tussenjaar 158
- Loopbaanoriëntatie 158
- In gesprek met een begeleider 161
- Stagelopen 162
 - Sollicitatiegesprek oefenen 162
 - Wel of niet vertellen over ASS 164
 - Kantoortuin 166
 - Succesvol stagelopen 167
 - De STATR-methode 169
- Doorstuderen aan hbo of universiteit 172
 - Zelfstandig wonen 174
 - Voortijdig stoppen met een studie 174
- Aan het werk 176

12. Discussie 177

- Flexibel begeleiden 177
- ASS hoort niet thuis in de psychiatrie 178

Lijst van handige adressen 181

Register 183

Algemene informatie over ASS

ASS is een aangeboren ontwikkelingsstoornis. De precieze oorzaak van ASS is niet duidelijk en mede daardoor doen er verhalen de ronde over bijvoorbeeld een verband tussen vaccineren en ASS. In dit hoofdstuk vertel ik welke mogelijke oorzaken van ASS bekend zijn, hoe je dit bij kinderen en jongeren kunt herkennen en wat je als ouder of leerkracht kunt doen om een hulpvraag te formuleren.

OORZAKEN VAN ASS

Ouders en leerkrachten willen graag weten wat de oorzaken van de diagnose van Autisme Spectrum Stoornis (ASS) zijn. Het antwoord op deze vraag is dat sommige vormen van ASS bepaald worden door omgevingsfactoren, maar dat de meeste toch genetisch onderlegd zijn. Dat blijkt uit het feit dat als een vader of moeder ASS heeft, de kans dat het kind ook ASS krijgt zo'n 15 tot 20 procent is. Als beide ouders ASS hebben, is deze kans ongeveer 40 procent. Maar komt de aandoening niet voor in het gezin, dan heeft het kind een kans van 1 procent op ASS.

Onderzoek heeft uitgewezen dat ASS in bepaalde families vaker voorkomt dan in andere families. De kans op ASS bij broers en zussen van een kind met ASS varieert tussen de 15 en 20 procent. Van alle mensen met ASS is 20 procent een absolute eenling binnen een familie. Concreet betekent dit dat elk kind met ASS in vier van de vijf gevallen een broertje, zusje of ander familielid heeft dat ook ASS heeft. De kans is het grootst dat zij hun stoornis hebben geërfd van een vader of een opa. Dit komt doordat ASS zich vaker in de mannelijke lijn voortzet dan in de vrouwelijke lijn. De kans dat de vader genetisch belast is, is namelijk groter dan de kans dat de moeder deze genen heeft. Wat zeker niet wil zeggen dat er geen ASS-moeders zijn.

Het is misschien als ouder niet makkelijk om te accepteren, maar een kind kan dus door jouw genen ASS krijgen. Net zoals het kind andere genetische aanleg (zoals goed kunnen tekenen) heeft geërfd, heeft hij of zij ook de aanleg voor ASS meegekregen in de genen. Als iemand aanleg heeft voor ASS betekent dat niet per definitie dat hij een Autisme Spectrum Stoornis ontwikkelt. Vergelijk het bijvoorbeeld met iemand die aanleg heeft voor hartfalen, maar nooit last heeft van hartklachten.

Vaccineren

Af en toe verschijnen er artikelen in de media dat vaccinatie ervoor kan zorgen dat een kind ASS kan krijgen. Al vóór de komst van sociale media verspreidden deze berichten zich vaak snel, zoals in 1998 toen een Amerikaans onderzoek dacht aan te tonen dat vaccinatie van een kind kan leiden tot ASS. Echter bleek later, toen er kritisch naar werd gekeken, dat de bevindingen van de onderzoeker berustten op een te kleine onderzoeksgroep en moest hij zijn conclusies terugtrekken. In 2002 werd in een zeer uitgebreid Deens onderzoek onder maar liefst 537.000 kinderen aangetoond dat er geen verband is tussen vaccinatie en ASS. Toch zijn er nu ouders die zich schuldig voelen, omdat zij hun kind hebben laten vaccineren en hij of zij nu ASS heeft ontwikkeld.

Regelmatig voer ik gesprekken met leerlingen en hun ouders. Zo vertelde een moeder mij dat ze tijdens de zwangerschap medicatie slikte en haar zoon daardoor ASS heeft. Zij vindt het haar schuld en laat geen mogelijkheid onbenut om haar zoon alles te geven, zodat ze zich minder schuldig voelt. Ik probeer haar uit te leggen dat ze zich niet schuldig hoeft te voelen, maar daar wil ze niet in geloven. Al heeft haar zoon veel moeite om in gesprek te gaan met anderen en zal het solliciteren naar een stage straks niet makkelijk zijn, aan zijn intelligentie ligt het niet. Hij heeft het vwo immers redelijk goed doorlopen. Haar doel is om haar zoon een schoolcarrière te bieden waarmee hij vervolgens een goede baan kan krijgen. Dit doet ze om haar geweten te sussen. Ik zie als begeleider dat haar zoon doodongelukkig is op school en adviseer haar om hem eerst een tussenjaar te gunnen, zodat hij intensief in therapie kan gaan om het dichtklappen in groepen te verminderen.

HOOGBEGAafd

Veel kinderen met een Autisme Spectrum Stoornis kunnen opvallend makkelijk feiten onthouden. Voor hen zijn topografie en geschiedenisjaartallen onthouden niet moeilijk, ze hebben geen moeite met rekenen en de logica die daarachter zit. Taal wordt correct uitgesproken en 'dure' woorden worden te pas en te onpas gebruikt. Dit zijn een aantal kenmerken van hoogbegaafdheid. Maar wat leerlingen met ASS ingewikkeld vinden, is het toepassen van de verworven kennis en de relaties, verbanden en grotere patronen zien. Realiseer je als leerkracht dat het kind lang niet altijd volledig hoogbegaafd is. De dure woorden doen je misschien denken dat de leerling een grote woordenschat heeft, maar ze kloppen niet altijd in de context.

Wat vaak wel heel gemakkelijk gaat, is Engels leren. Op mijn vraag aan ASS-leerlingen waarom zij het makkelijker vinden om Engels te leren, kreeg ik geen duidelijk antwoord. Soms was de reactie dat Engels veel logischer is dan het Nederlands.

Tips voor leerkrachten

- Een vwo-leerling met ASS had er een handje van om de leerkracht Engels te verbeteren. Deze leerling sprak zelf twaalf Engelse dialecten. Het leren zal voor hem en andere hoogbegaafden niet het probleem zijn, maar het samenwerken en verbanden zien in de theorie wel. Leg als leerkracht hier de nadruk op. Als er een leerling is met ASS die graag wiskunde doet, laat hem berekenen hoeveel tekst ieder moet schrijven om een project goed te laten lopen.
- Wees als leerkracht meer een coach dan een leerkracht. Het is nogal verleidelijk om juist een leerling die goed kan leren harder te laten werken, maar de uitdaging gaat hem zitten in de sociale competentie.
- Overleg met collega's en onderwijsondersteunend personeel, ouders of begeleiders hoe de vaardigheden om samen te werken op een adequate manier aan te pakken. Denk ook goed na met wie deze leerling een project aangaat.
- Een leerkracht van een middelbare school vertelde mij dat hij leerlingen de ruimte biedt om een project alleen te gaan doen. Dit vind ik alleen een optie als het écht niet anders kan. Her-

senen van jonge mensen zijn zich aan het ontwikkelen en ook het hersengebied dat ervoor zorgt dat je sociaal kunt groeien is aan het trainen om sociale vaardigheden aan te leren.

- Wees als leerkracht creatief om communiceren en samenwerken te oefenen. Om dit op latere leeftijd te kunnen toepassen, is het gunstig om dit op jongere leeftijd al te oefenen.

HOOGSENSITIEF

Hoogsensitiviteit is geen psychische klacht of aandoening, maar een persoonlijkheidskenmerk. Ongeveer 15 tot 20 procent van de mensen zou hoogsensitief zijn. Voor zover bekend zijn er net zo veel hoogsensitieve mannen als vrouwen. Hoogsensitiviteit gaat over diepgaande informatieverwerking in de hersenen. De hersenen krijgen heel veel informatie uit de omgeving te verwerken. Deze informatie wordt door je hersenen gefilterd, zodat je je kunt focussen op bepaalde informatie. Bij iemand die hoogsensitief is zou veel meer informatie ongefilterd binnenkomen dan bij iemand die niet hoogsensitief is.

Voor- en nadelen

De interpretaties die hoogsensitieve mensen op basis van dezelfde hoeveelheid informatie maken, zouden complexer zijn en verder gaan dan die van mensen die niet hoogsensitief zijn. Mensen met dit persoonlijkheidskenmerk zouden ook vaak creatiever zijn. Ook merken zij details en foutjes op die anderen niet gezien hebben.

Keerzijde van de medaille is bijvoorbeeld dat je eerder overprikkeld kunt raken, dat je het risico loopt dingen te persoonlijk te nemen en dat er mogelijk communicatieproblemen zijn met mensen die niet hoogsensitief zijn. Mensen die hoogsensitief zijn zouden ook meer risico lopen op een burn-out, depressie of angststoornis wanneer ze zich in een nare (werk)omgeving bevinden.

Wanneer je hoogsensitief bent is het dus belangrijk om je omstandigheden zo optimaal mogelijk in te richten en veel herstelmomenten in te bouwen. Omring jezelf met mensen en omstandigheden die een positieve invloed op je hebben en probeer negatieve omstandigheden waar mogelijk te veranderen. Probeer te voorkomen dat je overprikkeld raakt.

Regulier versus speciaal onderwijs

Heeft een kind met ASS beperkingen die zulke gevolgen hebben dat er binnen het reguliere onderwijs een aantal aanpassingen niet mogelijk zijn, dan is het zinvol om te kijken of een speciale school een betere optie is. De keuze wordt voor een deel bepaald door de ernst van de beperkingen van het kind, maar ook door andere factoren. Ik doel dan op veel voorkomend pesten of het feit dat de school niet voldoende uitgerust is om het kind met ASS te begeleiden.

VOOR- EN NADELEN

Hierna volgen enkele voor- en nadelen van regulier en speciaal onderwijs.

De voordelen van regulier onderwijs

- Het kind gaat naar een normale school en doet daarmee gewoon mee met anderen.
- Meer contact met kinderen zonder een beperking.
- Dichtbij huis, weinig reistijd en schoolvrienden die in de buurt wonen.
- Het kind wordt misschien meer gestimuleerd in een omgeving met kinderen zonder beperking.
- Makkelijker doorstromen naar regulier vervolgonderwijs.

De nadelen van regulier onderwijs

- Minder mogelijkheden om onderwijs aan het kind aan te passen (grotere klassen, hoger niveau).
- Het kind valt op binnen de groep. Dit kan leiden tot pesten of het minder snel leggen van sociale contacten.
- Je kind kan misschien niet aan alle activiteiten meedoen, zoals de gymles en schooluitjes.

De voordelen van speciaal onderwijs

- Het onderwijs is aangepast aan kinderen met een beperking.
- Kleine klassen, meer aandacht voor het kind.
- Alle kinderen hebben beperkingen, dus het kind is geen uitzondering. Daardoor kan hij of zij sneller sociale contacten leggen.
- Heel veel structuur en regelmaat.

De nadelen van speciaal onderwijs

- Scholen zijn vaak verder weg en leerlingen komen van ver. Het kind moet waarschijnlijk langer reizen naar school en schoolvrienden wonen verder weg, waardoor contact buiten school om moeilijker is.
- Er zijn minder contacten met kinderen zonder beperking. Het kind raakt minder gewend aan meedoen in een gewone omgeving.
- Doorstroming naar regulier en hoger onderwijs is moeilijker.
- De structuur en regelmaat maken het lastig om te oefenen in flexibel worden en tegen veranderingen kunnen.

Als ouder zal je je dus eerst moeten afvragen op welk soort onderwijs jouw kind het beste op zijn plek is. Waar krijgt hij de beste kansen? Kijk niet alleen naar welke resultaten er op leergebied behaald moeten worden, maar ook of je kind met plezier naar school gaat. Een vervelende schoolperiode, met onder andere pesten, heeft gevolgen voor de rest van zijn leven. In alle gevallen is het verstandig om met de school te praten over de manier waarop zij met jouw kind zullen omgaan. Zie hiervoor het beleid van een ASS-vriendelijke school (hoofdstuk 6).

Overgangsschool

Een interessante ontwikkeling is de school voor 10- tot 14-jarigen. In 2018 is besloten om twaalf scholen van dit type op te zetten, vanuit de gedachte dat voor sommige leerlingen de overgang van basisschool naar voorgezet onderwijs te moeilijk is of omdat ze er nog niet aan toe zijn. Voor leerlingen met ASS kan dit een mogelijke oplossing zijn, omdat zij vaak sociaal en emotioneel jonger zijn dan hun kalenderleeftijd.

Overgang naar beroeps- of hoger onderwijs

Voor deze verandering gelden dezelfde principes als bij de overgang van de basisschool naar de middelbare school. Er zijn echter een aantal zaken die voor een beroepsopleiding noodzakelijk zijn om te regelen en die al tijdens de periode op het voortgezet onderwijs gedaan kunnen worden. Dit om de overgang naar het mbo of hbo soepel te laten verlopen.

TUSSENJAAR

Veel ouders en leerkrachten voelen het wel aan als de leerling met ASS nog niet rijp of klaar is om een vervolgopleiding te gaan doen. Overweeg een tussenjaar of kijk naar de mogelijkheden om een paar deelcertificaten te halen op havo/vwo-niveau. Ook het behalen van een rijbewijs, een sociaalvaardigheidskursus of Engels op Cambridge-niveau kunnen een optie zijn. Laat de hersenen in ieder geval werken tijdens een tussenjaar. Het gevaar van een jaartje er tussenuit is dat de leerling uit het schoolritme kan raken. Daarom adviseer ik om de leerling aan het leren te houden, en vanaf december open dagen te bezoeken en beginnen met het inschrijven voor een opleiding.

LOOPBAANORIENTATIE

Vóóordat het kind zich kan gaan inschrijven voor een opleiding, moet het eerst de keuze maken welk beroep het in de toekomst wil gaan uitoefenen. Het kind zelf vindt een keuze maken heel ingewikkeld. Bij leerlingen met ASS werkt een keuze maken nou eenmaal anders dan bij leerlingen zonder ASS. Meestal vraag je aan een leerling welk beroep hij later wil gaan uitoefenen en dan komen er vaak wel enige opties, die je samen kunt bespreken. Mensen met ASS

kunnen niet altijd een keus maken welk beroep zij later willen gaan uitoefenen. Al komt het gelukkig ook voor dat een leerling met ASS al heel vroeg weet welke richting hij op wil in studie en de latere beroepsuitoefening.

Een goede handelswijze is meestal om verschillende beroepskeuzetests te laten doen. Echter kwam er uit interviews met deskundigen naar voren dat er geen geschikte specifieke beroepskeuzetest beschikbaar is voor mensen met ASS. Het moet eerst de keuze maken. Daarom is met name de inzet van het beschikbare netwerk bepalend voor een succesvol keuzeproces en het aansluiten bij interesses. Aandachtspunten voor een succesvolle keuze voor een beroep zijn: een baan in de regio of in het netwerk van de leerling met ASS die aansluit bij de kwaliteiten en interesses, die structuur biedt, die voldoende variatie en uitdaging biedt om voldoening uit te halen en die niet per se aansluit op het hoogst haalbare niveau, eerder iets daaronder.

Conclusie is dat een beroepskeuzetest wel kan helpen bij het maken van de juiste keuze, maar slechts een richting en een uitgangspunt voor een gesprek geeft. Wanneer er een geschikte specifieke test zou zijn voor mensen met ASS zou het een zeer waardevolle aanvulling zijn op de re-integratie en begeleiding.

De beroepen die in alle tests voorkomen zet je vervolgens op een rij. Wanneer er veel beroepen zijn overgebleven, zet je deze in sectoren, bijvoorbeeld zorg, techniek of computers. Op deze manier wordt het overzichtelijk en kun je bespreken waarom een bepaalde sector niet gemakkelijk zal zijn voor iemand met ASS. Uiteindelijk blijft er nog één sector over. De beroepen in die sector bekijk je samen kritisch. Je kunt dan beroepen laten afvallen, bijvoorbeeld doordat de opleiding te ver weg is, te duur is, het kind niet genoeg vooropleiding heeft of er geen baan in te vinden is.

Vervolgens ga je met het kind de verschillende opleidingen langs om hem te laten voelen wat het is om die opleiding te gaan doen. Blijven er dan nog beroepen over, dan kun je samen bij elk beroep de voor- en nadelen benoemen. Voor elk voordeel laat je punten geven door het kind en voor de nadelen laat je er weer punten afhalen. Het beroep met de hoogste score gaat het worden.

HÉT HANDBOEK OVER ASS IN REGULIER EN SPECIAAL ONDERWIJS

Natuurlijk wil je als ouder dat je kind met plezier naar school gaat. Maar dat is niet altijd vanzelfsprekend als je kind een Autisme Spectrum Stoornis (ASS) heeft.

Met autisme valt goed te leren is een actueel handboek dat ouders en leerkrachten helpt om schoolgaande kinderen met ASS te begeleiden. Wat kun je doen als het kind moeite heeft met plannen, emotioneel jonger is dan de rest van de klas of zelfs gepest wordt? Hoe voorkom je dat een kind met ASS thuis komt te zitten?

Praktische tips en concrete voorbeelden maken dit boek onmisbaar voor ouders, docenten en begeleiders van kinderen met autisme. Met speciale aandacht voor de overgang van basis- naar middelbare school, de Wet Passend Onderwijs en thuiszitters.

ROB BROERSEN is deskundige op het gebied van autisme. Hij begeleidt ouders en leerkrachten van leerlingen met ASS. Zijn eerdere boek *Met autisme valt goed te leven!* werd zeer goed ontvangen.

'Het boek is heel praktisch, met vooral tips om in de dagelijkse praktijk met grote en kleine problemen om te gaan. De vele voorbeelden maken de tekst vlot te lezen en de theorie inzichtelijk.'

– OPVOEDADVIES.NL

**KOS
M•S**

NUR 860
Kosmos Uitgevers,
Utrecht / Antwerpen

9 789021 571898

www.kosmosuitgevers.nl